"युधिकाद्यवल्लीमं वभञ्ज ध्वजशालिनम्" ॥)

कद्रुः, पुं, (कद् + रुः ।) पिङ्गलवर्णः । तद्वति त्रि । इत्यमरः । १ । ५ । १६ ॥

कद्रुः, स्त्री, (कद् + रुः । यद्वा मृगय्वादित्वात् साधुः ।) नागमाता । इति मेदिनी ॥ सा तु दक्षकन्या कश्यपपत्नी च । इति पुराणम् ॥ (यथा, रामायणम् । ३ । २० । २९ ।
"रोहिण्यां जज्ञिरे गावो गन्धर्व्यां वाजिनस्तथा ।
सुरसाऽजनयन्नागान् राम ! कद्रुश्च पन्नगान्" ॥)

कद्रुपुत्त्रः, पुं, (कद्रोः पुत्त्रः ।) नागः । इति शब्दचन्द्रिका ॥

कद्रुसुतः, पुं, (कद्रोः सुतः ।) नागः । तत्पर्य्यायः । काद्रवेयः २ । इति शब्दरत्नावली ॥ कद्रुकालुः ३ कद्रुपुत्त्रः ४ । इति शब्दचन्द्रिका ॥

कद्वदः, त्रि, (कुत्सितं वदति यः । वदेः पचाद्यच् । कुत्सितः वदः इति वा "रथवदयोश्च" । ६ । ३ । १०२ । इति कदादेशः ।) कुत्सितवक्ता । तत्पर्य्यायः । गर्ह्यवादी २ । इत्यमरः । ३ । १ । ३७ ॥ दुर्व्वाक् ३ । अतिकुत्सितः । इति हेमचन्द्रः ॥ (यथा, भट्टिः ६ । ७५ ।
"सर्व्वत्र दयिताधीनं सुव्यक्तं रामणीयकम् ।
येन जातं प्रियापाये कद्वदं हंसकोकिलम्" ॥)

कन, ई क्नि दीप्तौ । गतौ । द्युतौ । इति कविकल्पद्रुमः ॥ (भ्वां-परं-अकं-सकं च-सेट् । ईदित् ।) ई क्नि कान्तोऽस्ति । इति दुर्गादासः ॥

कनकं, क्ली, (कनति दीप्यते इति । कनी दीप्तौ + वुन्रादिभ्यो वुन् ।) स्वर्णम् । इत्यमरः । २ । ९ । ९४ ॥ (यथा, मेघदूते । २ ।
"तस्मिन्नद्रौ कतिचिदबला विप्रयुक्तः स कामी
नीत्वा मासान् कनकवलयभ्रंशरिक्तप्रकोष्ठः" ॥)

कनकः, पुं, (कनति दीप्यते यः । कनी दीप्तौ + वुन्रादिभ्यो वुन् ।) पलाशवृक्षः । नागकेशरवृक्षः । धुस्तूरवृक्षः । (यथा, इन्द्रजालतन्त्रे ।
"कपालं मानुषं गृह्य कनकस्य फलानि च" ॥)
काञ्चनालवृक्षः । कालीयवृक्षः । चम्पकवृक्षः । इति मेदिनी ॥ कासमर्द्दवृक्षः । कणगुग्गुलुवृक्षः । इति राजनिर्घण्टः ॥ काञ्चतरुः । इति शब्दमाला ॥ (शिवः । यथा, महाभारते । १३ । १७ । ९२ ।
"उपकारः प्रियः सर्व्वः कनकः काञ्चनच्छविः" ॥
यदुवंशीयस्य दुर्द्दमस्य पुत्त्रः ।
यथा, हरिवंशे ३३ । ६ ।
"दुर्द्दमस्य सुतो धीमान् कनको नाम नामतः" ॥)

कनकक्षारः, पुं, (कनकस्य द्रावणार्थं क्षारः ।) टङ्कणः । इति राजनिर्घण्टः । सोहागा इति भाषा ॥ (टङ्कणशब्देऽस्य गुणा व्याख्येयाः ॥)

कनकदण्डकं, क्ली, (कनकस्य कनकनिर्म्मितो वा दण्डः यत्र । कप् स्वार्थे कन् वा ।) राजच्छत्रम् । इति त्रिकाण्डशेषः ॥

कनकपलः, पुं, (कनकस्य कर्षचतुष्टयरूपपलं तत्परिमाणम् ।) पलपरिमाणम् । तत्तु सुवर्णादिपरिमाणकषोडशमाषकम् । तत्पर्य्यायः । कुरुविस्तः २ । इति हारावली ॥ (कनकमिव पलं मांसमस्य इति व्युत्पत्त्या मत्स्यविशेषः ॥)

कनकप्रभा, स्त्री, (कनकस्य प्रभेव प्रभा यस्याः ।) महाज्योतिष्मती । इति राजनिर्घण्टः ॥ (स्वनामख्यातो ज्वरातीसाररोगस्यौषधविशेषो यथा ।
"सुवर्णवीजं मरिचं विराल-
मदं कणा टङ्कणकं विषञ्च ।
गन्धं जयाह्विस्त्रिदिनं विमर्द्य
गुञ्जा प्रमाणा वटिका विधेया ॥
रक्तातिसारग्रहणीज्वराग्नि-
मान्द्यादि हन्यात् कनकप्रभेयम् ।
दध्योदनं भोज्यमनुष्णवारि-
मांसं भजेत्तित्तिरिलावकानाम्" ॥
इति वैद्यकरसेन्द्रसारसंग्रहः ॥ * ॥)

कनकप्रसवा, स्त्री, (कनकवत् प्रसवः पुष्पं यस्याः ।) स्वर्णकेतकी । इति राजनिर्घण्टः ॥

कनकरम्भा, स्त्री, (कनकवर्णवत् रम्भा । यद्वा कनकवर्णफलिनी रम्भा ।) सुवर्णकदली । इति राजनिर्घण्टः ॥

कनकरसः पुं, (कनकवर्णो रसः ।) हरितालम् । इति राजनिर्घण्टः ॥ ("कतमोऽयं पूर्व्वापरसमुद्रावगाढः कनकरसनिस्यन्दी सान्ध्य इव मेघपरिघः सानुमानालोक्यते" । इति शाकुन्तले ७ अङ्के ॥)

कनकलोद्भवः, पुं, (कनति दीप्यते इति । कना दीप्ता कला अवयवः तया उद्भवतीति । कनकला + उद् + भू + अच् ।) रालः । इति राजनिर्घण्टः । धुना इति भाषा ॥

कनकाचलः, पुं, (कनकमयो अचलः पर्व्वतः ।) अस्ताचलः । सुमेरुपर्व्वतः । इति सिद्धान्तशिरोमणिः ॥ दानविशेषः । इति स्मृतिः ॥
(अस्य परिमाणमुक्तं ब्रह्माण्डपुराणे यथा,—
"अथ पापहरं वक्ष्ये सुवर्णाचलमुत्तमम् ।
यस्य प्रसादाद्भवनं विरिञ्चेर्य्याति मानवः ॥
उत्तमः पलसाहस्रो मध्यमः पञ्चभिः शतैः ।
तदर्द्धेनाधरस्तद्वत् अल्पवित्तोऽपि शक्तितः ॥
दद्यादेकपलादूर्द्ध्वं यथा शक्त्या विमत्सरः ।
धान्यपर्व्वतवत् सर्व्वं विदध्यात् विधिमुत्तमम्
विष्कम्भशैलांस्तद्वच्च ऋत्विग्भ्यः प्रतिपादयेत्" ॥)

कनकाध्यक्षः, पुं, (कनकस्य रक्षणे अध्यक्षः मध्यपदलोपः ।) सुवर्णरक्षकः । तत्पर्य्यायः । भौरिकः २ । इत्यमरः । २ । ८ । ७ ॥

कनकारकः, पुं, (कनकं दीप्तस्वर्णदीप्तिमिव सर्व्वतो ऋच्छति व्याप्नोतीति । कनक + ऋ + अण् । स्वार्थे + कन् ।) कोविदारवृक्षः । इति राजनिर्घण्टः ॥ (कोविदारशब्देऽस्य गुणादिकं ज्ञातव्यम् ॥)

कनकालुका, स्त्री, (कनकनिर्म्मित आलुः । सलिलाद्याधारपात्रविशेषः संज्ञायां कन् टाप् च ।) स्वर्णकलसः । तत्पर्य्यायः । भृङ्गारः २ । इत्यमरः । २ । ८ । ३२ ॥

कनकाह्वं, क्ली, (कनकस्याह्वा नाम यस्य ।) नागकेशरपुष्पम् । इति राजनिर्घण्टः ॥ (नागकेशरशब्देऽस्य विशेषो ज्ञातव्यः ॥)

कनकाह्वयः, पुं, (कनकं आह्वयोऽस्य । कनकमाह्वयते स्पर्द्धते वा । कनक + आ + ह्वे + कः ।) धुस्तूरवृक्षः । इत्यमरः । २ । ४ । ७७ ॥ नागकेशरवृक्षः । इति शब्दचन्द्रिका ॥

कननः, त्रि, (कन् + युच् ।) काणः । इति हेमचन्द्रः ॥

कनिष्ठः, त्रि, (अतिशयेन युवा अल्पो वा । इष्ठन् । कनादेशश्च ।) अतियुवा । अल्पः । पश्चाज्जातः । तत्पर्य्यायः । जघन्यजः २ यवीयान् ३ अवरजः ४ अनुजः ५ । इत्यमरः । २ । ६ । ४३ ॥ कनीयान् ६ कन्यसः ७ यविष्ठः ८ । इति तट्टीकासारसुन्दरी ॥ (यथा, मनुः । ९ । ११२ ।
"ज्येष्ठश्चैव कनिष्ठश्च संहरेतां यथोदितम् ।
येऽन्ये ज्येष्ठकनिष्ठाभ्यां तेषां स्यान्मध्यमं धनम्" ॥
शिवः । यथा, महाभारते । १३ । १७ । १३१ ।
"पवित्रं त्रिककुन्मन्त्रः कनिष्ठः कृष्णपिङ्गलः" ॥)

कनिष्ठकं, क्ली, (कनिष्ठमिव कायति प्रकाशते । कनिष्ठ + कै + कः ।) सूक्ष्मतृणम् । इति राजनिर्घण्टः ॥

कनिष्ठा, स्त्री, (कनिष्ठ + ङीषादिकं बाधित्वा अजादित्वात् टाप् ।) दुर्बलाङ्गुलिः । इत्यमरमेदिनीकरौ ॥ कड़े आङुल इति भाषा । (यथा, रामायणे ३ । ५१ । ७ ।
"कनिष्ठायामप्यङ्गुल्यां भ्रातुर्म्मम स राक्षसः ।
दुःखं कर्त्तुमपर्य्याप्तो देवि ! कस्माद्विषीदसि" ॥)
धीरादितिद्वयां द्विधाभेदान्तर्गतनायिकाविशेषः । अस्या लक्षणम् । परिणीतत्वे सति भर्त्तुर्न्यूनस्नेहा । इति रसमञ्जरी ॥ (त्रि, मनुः ९ । १२२ ॥
पुत्त्रः कनिष्ठो ज्येष्ठायां कनिष्ठायाञ्च पूर्व्वजः" ।
"यदि प्रथमोढ़ायां कनीयान् पुत्त्रो जातः पश्चादूढ़ायाञ्च ज्येष्ठः" ॥ इति कुल्लूकभट्टः ॥)

कनी, स्त्री, (कन + अच् + गौरादित्वात् ङीष् ।) कन्या । इति हेमचन्द्रः ॥

कनीचिः, स्त्री, (कन् + बाहुलकात् इचि प्रत्ययः । पृषोदरादित्वात् दीर्घश्च ।) गुञ्जा । इति शब्दरत्नावली ॥ कुँच इति भाषा । पुष्पयुक्तलता । शकटः । इत्युणादिकोषः ॥ मूर्द्धन्यणमध्योऽपि पाठः ॥

कनीनिका, स्त्री, (कन् + ईन । संज्ञायां कन् । ततष्टाप् + अत इत्वम् ।) चक्षुस्तारा । कनिष्ठाङ्गुलिः । इति मेदिनी ॥

कनीनी, स्त्री, (कन् + ईन् ततो ङीष् ।) कनिष्ठाङ्गुलिः । इत्यमरटीका ॥

कनीयसं, क्ली, (कन् दीप्तौ + अच् । कनः सूर्य्यः तस्येदम् । कन + छः कनीयम् । तद्रूपत्वेन सीयते अवसीयते इति । सो + घञर्थे कर्म्मणि कः । सूर्य्यदेवाधिष्ठातृकत्वमिति ताम्रस्योक्तेः ।) ताम्रम् । इति हेमचन्द्रः ॥

कनीयान्, [स्] त्रि, (अयमनयोरतिशयेन युवा अल्पो वा इत्यर्थे ईयसुन् । ततः कनादेशः ।) अनुजः । अतियुवा । अत्यल्पः । इति मेदिनी ॥ (यथा, ऋग्वेदे । ४ । २४ । ९ । "स भूयसा कनीयो नारिरेचीद्दीनां दक्षा वि दुहन्ति प्र वाणम्" ॥
"मातुः पितुः कनीयांसं न नमेद्वयसाऽधिकः ।
प्रणमेच्च गुरोः पत्नीं ज्येष्ठभार्य्यां विमातरम्" ॥
इति स्मृतिः ॥)